

УДК 338.43

Парій Л.В.*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИХОДУ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ

У статті досліджено місце молокопереробної галузі в АПК України та визначено передумови і перспективи її виходу на зовнішні ринки в контексті світових інтеграційних процесів. Також, проаналізовано основних виробників молочної продукції в Україні та експортну діяльність в даній галузі.

Ключові слова: молокопереробна галузь, молоко, молокопродукти, експорт.

The article explores the place of dairy industry in agriculture of Ukraine and defined prerequisites and prospects for its expansion into overseas markets in the context of global integration processes. Also, analysis of major dairy producers in Ukraine and export activities in this field.

Keywords: dairy industry, milk, dairy products, export.

Постановка проблеми. Молокопереробна галузь, як і харчова промисловість загалом, є однією з галузей, що найбільш динамічно та стабільно розвиваються: щорічний приріст ринку молока та молочних продуктів оцінюється на рівні 10-12 % упродовж останніх років. Місткість цього ринку, залежно від оцінок, коливається в межах від 3,4 до 3,6 млрд. гривень за оцінками 2011 року. Продукція даної галузі займає важливе місце у споживанні населення. Частка витрат на молочні продукти становить 15% від загальних витрат на харчування [5, с. 11]. Молочні продукти потрапляють в категорію «першої необхідності», а молокопромисловий комплекс – це один із найважливіших агропромислових комплексів України. Актуальність дослідженого питання обумовлена зростанням динамічності товарних ринків, підвищенням конкуренції як серед виробників молочних продуктів, так і серед їхніх споживачів, наростанням інтеграційних процесів на всіх рівнях соціально-економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування молокопереробної галузі України, а також перспективи розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки знайшли своє відображення у наукових працях відомих вітчизняних дослідників, зокрема В. Андрійчука, П. Березівського, В. Зимовця, М. Ільчука, М. Калінчика, О. Крисального, Т. Мостенської, В. Пабата, М. Пархомця, П. Саблука, А. Стельмашука, В. Трегобчука, О. Шпичака, В. Юрчишина. Проте, подальшого дослідження потребує визначення сучасного стану розвитку даної галузі та її перспектив при виході на зовнішні ринки в контексті інтеграційних процесів, що відбуваються у світі.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення місця молокопереробної галузі в АПК України та визначення передумов і перспектив її виходу на зовнішні ринки в контексті світових інтеграційних процесів.

* аспірант Національного університету біоресурсів і природокористування України.
Науковий керівник - д.е.н., професор, М.П. Талавіря.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, упродовж останніх років спостерігається зростання обсягу виробництва майже у всіх сегментах молочної галузі, а темпи зростання виробництва окремих молокопродуктів у 2011 р. порівняно з 2010 р. коливаються у різних сегментах від 1 до 23 відсотків (рис. 1., табл. 1).

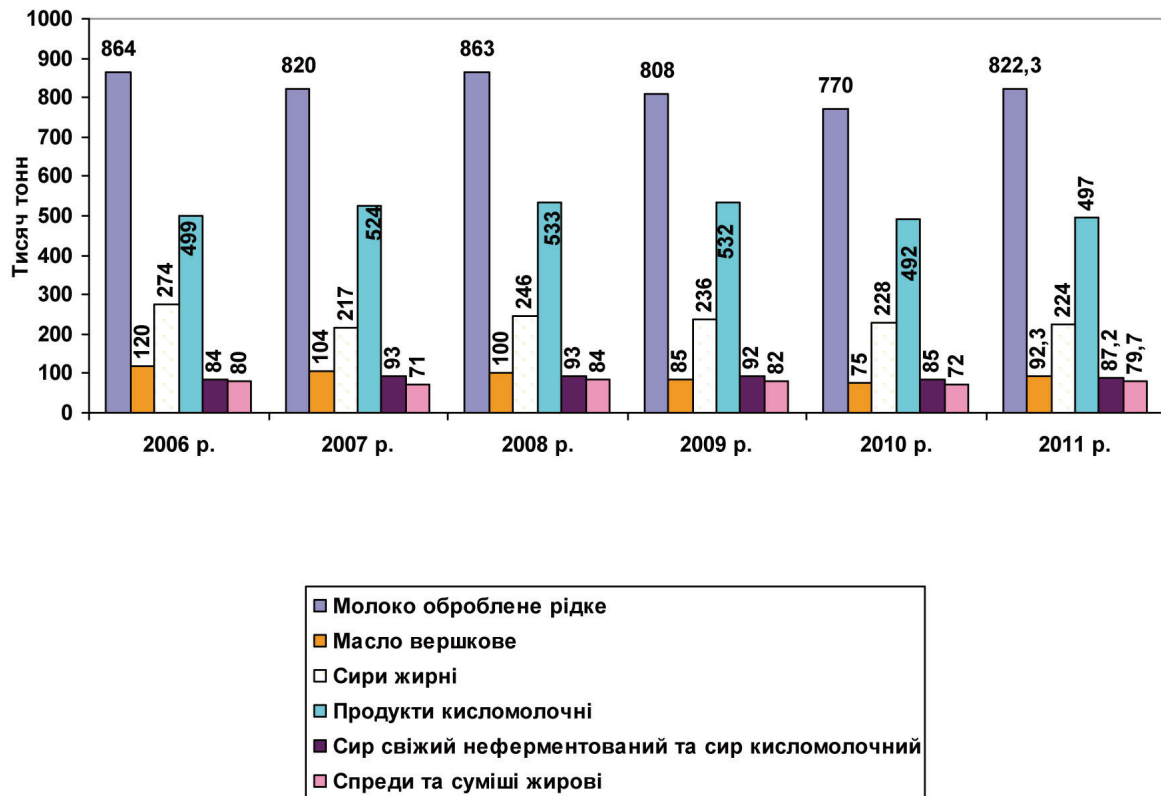

Рис. 1 Динаміка обсягів виробництва молочних продуктів в Україні за 2006-2011 рр.
Джерело: побудовано автором за даними дані Державної служби статистики України [3].

Детальніша інформація про виробництво молочної продукції в Україні за видами в 2006-2011 рр. наведена у табл. 1.

Впродовж останніх років стійку тенденцію до зростання утримують сектори з виробництва обробленого рідкого молока, масла вершкового, спредів та суміші, кисломолочних продуктів, сиру. Спостерігалось пожвавлення на ринку сухих молокопродуктів, що пояснюється збільшенням попиту на цю продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках. Проте виробництво основних видів молочної продукції характеризується значною нестабільністю (табл. 1).

Таблиця 1
Виробництва та споживання молока та молочних продуктів в Україні у 2006-2011 рр.

Показник	Од. виміру	Роки						2011 р. до 2006 р., %	2011 р. до 2010 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	2011		
Молоко оброблене рідке	тис. тонн	864	820	863	808	770	822,3	95,2	106,8
Масло вершкове	тис. тонн	120	104	100	85	75	92,3	76,9	123,1
Спреди та суміші жирові	тис. тонн	80	71	84	82	72	79,7	99,6	110,7

Показник	Од. виміру	Роки						2011 р. до 2006 р., %	2011 р. до 2010 р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	2011		
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	тис. тонн	84	93	93	92	85	87,2	103,8	102,6
Сири жирні	тис. тонн	274	217	246	236	228	224	81,8	98,2
Продукти кисломолочні	тис. тонн	499	524	533	532	492	497	99,6	101
Споживання молока та молочних продуктів:									
на 1 особу	л/рік.	232	227	221	216	210	206	88,8	98,1
на 1 особу у перерахунку на молоко	л/рік.	223	217	213	208	202	200	89,7	99

Джерело: дані Державної служби статистики України та розрахунки автора

З даних табл. 1 можна побачити, що обсяги виробництва більшості видів молочної продукції зростають, незважаючи на зменшення виробництва молока-сировини. Це дає підстави зробити висновок, що молочна продукція виробляється не з натуральної сировини. У 2011 р. порівняно з 2010 р. виробництво сирів свіжих неферментованих та сирів кисломолочних на 2,6%, масла вершкового – на 23,1%, молока обробленого рідкого – на 6,8%, спредів та суміші – на 10,7% і, навпаки, зменшилися обсяги виробництва сиру кисломолочного жирного – на 1,8 %.

Найбільш ємними групами молочних продуктів, що виробляються молочними підприємствами України, та потребують найбільшу кількість сирого молока, залишаються вершкове масло, рідке оброблене молоко та кисломолочні продукти, жирні тверді сири.

Структура виробництва молочних продуктів в Україні у 2011 р. зображена на рис. 2. Найбільші обсяги у структурі виробництва молочних продуктів займає, рідке оброблене молоко (стерилізоване, пастеризоване, пряжене тощо) – 34% та продукти кисломолочні – 22%. Близько 58% рідкого обробленого молока в 2011 р. було вироблено у Вінницькій, Київській (включаючи м. Київ), Дніпропетровській, Харківській і Полтавській областях.

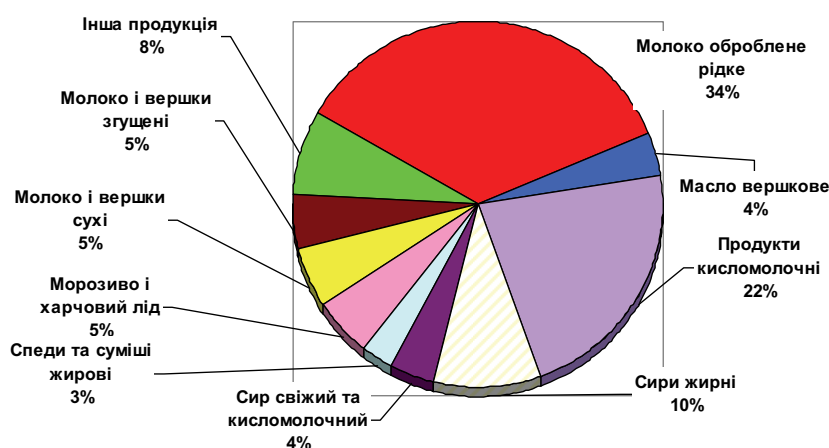

Рис. 2 Структура вітчизняного ринку молочної продукції у 2011 році
Джерело: побудовано автором за даними дані Державної служби статистики України [3].

За оцінками операторів ринку, найдинамічніше у 2011 р. у секторі рідкого обробленого молока працювали такі компанії як Danone (ПАТ «Галактон» (частка ринку рідкого молока 6%)), ТОВ «Люстдорф» (5%), ПАТ «Літинський молзавод» (4-5%), ПАТ «Київський міськмолзавод №3», ПАТ «Горохівський сирзавод» (3%).

Другим за значенням для українського ринку молокопродуктів є сегмент кисломолочних продуктів, на якому представлена така продукція як кефір, ряжанка, йогурти, сметана тощо. Найбільшу питому вагу в структурі виробництва кисломолочних продуктів займає кефір – близько 40 %. У цьому сегменті також спостерігається стабільна тенденція до нарощування обсягів випуску, виробники все більше приділяють увагу групі біокефіру.

Наступним за значенням кисломолочним продуктом можна назвати сметану, питома вага якої в структурі виробництва склала 22 %. В менших обсягах виробляється ряжанка, питома частка якої в загальному обсязі кисломолочних продуктів оцінюється на рівні 11%. Одним з найпривабливіших молочних продуктів для виробників залишається йогурт, обсяги виробництва якого з року в рік значно зростають.

Група фасованих сирних мас містить у собі: традиційні 100-грамові дитячі сирки, сирні десерти в стаканчиках з різноманітними добавками й інші фасовані сирні вироби. Найбільші потужності з випуску сирних мас розташовані в Миколаївській області, що пояснюється наявністю основної виробничої ділянки компанії «Лакталіс-Україна», у виробничій програмі якої значне місце займають сирні десерти ТМ «Президент». Слід відзначити також Харківську область, де ключовими виробниками є «Харківський міськмолкомбінат» (власник компанія «Вім-Білль-Данн») і «Куп'янський МКК». Останнім часом в Україні спостерігається тенденція з розвитку виробництва аерованих сирних десертів. Ця технологія дозволяє істотно збільшити терміни придатності, а це досить велика проблема під час реалізації сирної групи. У сирну групу входять також сирні торти, сири зернисті, сири з фруктовими добавками.

На молокозаводі з високою диверсифікацією виробництва (виробляються практично всі молочні продукти: молоко, кефір, сметана, сири, масло вершкове, казеїн, сухе молоко тощо) рівень рентабельності виробництва молока і кисломолочної продукції на 10-15% вищий, порівняно з виробництвом масла і казеїну. Динаміка обсягів експорту та імпорту молочних продуктів зображена на рисунку 3.

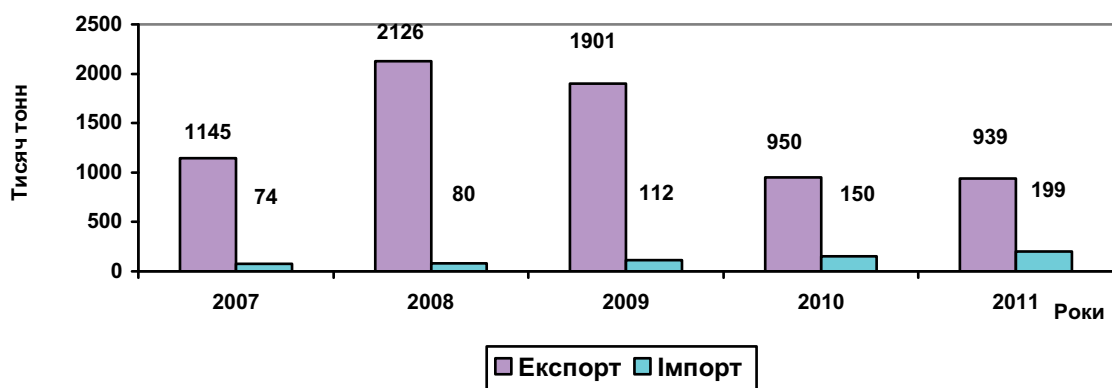

Рис. 3 Експорт та імпорт молочних продуктів у 2007-2011 рр.

Джерело: побудовано автором за даними дані Державної служби статистики України [3].

Аналіз наведених даних свідчить, що з кожним роком експорт продукції зменшується, а імпорт, навпаки, – зростає. За досліджуваний період обсяги експорту скоротилися на 18 %, а імпорту – зросли у 2,7 рази.

Найбільшу питому частку в експортних поставках складають сухі молокопродукти та згущене молоко. Найбільшими експортерами цієї продукції є: Алжир – 19 %, Японія – 15 % та Російська Федерація – 6 відсотків. Експорт вершкового масла у 2011 р. також значно скоротився і є незначним у загальних експортних поставках, що пов'язано із за-

бороною експорту молочних продуктів до Російської Федерації. Основна частина масла експортується до Азербайджану, Молдови та Казахстану. Експорт сиру також скорочується, оскільки основним імпортером сиру є Росія, а дозвіл на експорт до Росії мають лише 5 підприємств. Експортні поставки сиру до Росії складають 70-80 % всього експорту цієї групи.

Найбільшу питому частку у структурі імпорту становить паста, вершки, йогурти та кефір. Основну частину імпортової продукції складають кисломолочні продукти компаній Danone (ТМ „Данісімо”, „Активія”) та Campina. Також на український ринок невеликими партіями продовжує постачатися молочна продукція австрійських, німецьких та французьких компаній. Іншою вагомою статтею імпорту залишається сир, основну частину якого складають сиркові маси та плавлені сирки. Основними постачальниками цієї продукції є Росія, країни ЄС та Білорусь. У значній кількості також імпортуються вершки для кави та креми. Основний постачальник даної продукції – Білорусь. Також молочні продукти імпортуються з Угорщини, Данії, Великобританії та Франції.

За результатами дослідження в останні роки в Україні нараховується 537 виробників молочної продукції, у тому числі 350 виробників сирів жирних та понад 100 підприємств, які виробляють плавлені сири. Номенклатура продукції молокопереробної промисловості досягла понад 120 видів. Найбільш конкурентоспроможними на ринку визначено наступні види вітчизняної продукції: масло, продукція з незбираного молока, сири, сухе молоко, морозиво та молочні консерви. Найбільш потужні виробники у молочній галузі наведені в табл. 2.

Сьогодні в Україні близько 15-18 підприємств виготовляють до 70% цільномолочної продукції (табл. 2.5). Така кількість підприємств призводить до того, що ринок досить «подроблений», у числі найбільших компаній - «Юнімілк Україна», «ВіммБіллДанн», «Лакталіс-Україна», «Мілкіленд», «Рейнфорд», «Мілк груп» та інші (рис. 4).

Таблиця 2
Частки ринку провідних виробників молочної продукції у 2011 р.

Виробництво цільномолочної продукції			Виробництво сирів		
№ п/п	Компанія	Частка ринку, %	№ п/п	Компанія	Частка ринку, %
1	„Юнімілк Україна”	11,5	1	„Молочний альянс”	10,18
2	„ВіммБіллДанн”	8,7	2	„Тера-фуд”	7,65
3	„Лакталіс-Україна”	6,8	3	„Укрпродукт”	7,44
4	„Мілкіленд”	6,3	4	„Шосткінський ММК”	5,48
5	„Рейнфорд”	5,2	5	„Мілкіленд”	5,18
6	„Мілк груп”	4	6	„Західна молочно група”	2,66
7	„Люстдорф”	3,2	7	„Альміра”	1,68
8	„Злагода”	3,1	8	„Клуб сиру”	1,47
9	Інші	51,2	9	Інші	58,26
	Всього	100		Всього	100

Джерело: розраховано автором за даними [4].

Частки ринків провідних виробників цільномолочної продукції та сиру продукції зображено, відповідно, на рис. 4. і рис. 5.

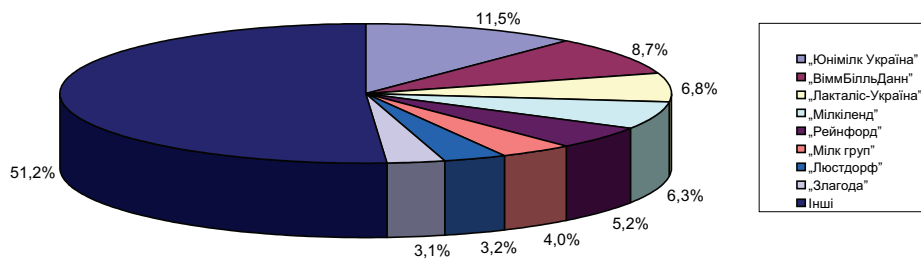

Рис. 4 Ринкові частки провідних виробників на ринку цільномолочної продукції України у 2011 р.
Джерело: побудовано автором за даними [6].

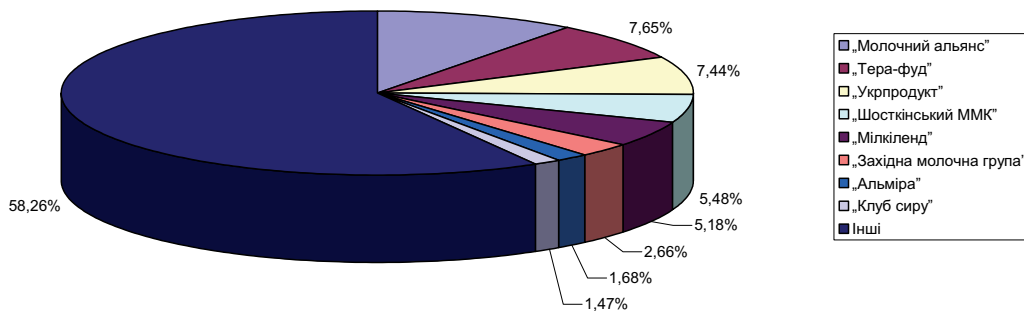

Рис. 5 . Ринкові частки провідних виробників на вітчизняному ринку сиру у 2011 р.
Джерело: побудовано автором за даними [6].

Переробкою молока на Україні займається більше 300 підприємств, проте майже 80 % ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів. Експерти вважають, що криза посилить вплив холдингів, оскільки дрібні та середні виробники будуть вимушені покинути ринок. В той же час, частки ринку провідних виробників не перевищують 6-9 %. В цілому фактично одинадцять компаній утримують 60,3 % ринку. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи.

На сьогодні найбільш впливовими на українському ринку молока та молочних продуктів є компанії Юнімільк Україна (ТМ «Біо-Баланс», «Галактон», «Кремез», «Простоквашино», «Украинское»), Мілкіленд-Україна (ТМ «7-я», «Добряна», «Коляда», «Крынка») та Вімм-Білль-Данн Україна (ТМ «NEO», «Веселый молочник», «Домик в деревне», «Слов'яночка»). У 2011 році сумарна частка трьох найбільших компаній галузі на ринку становить 22 %, минулого року перша трійка гравців контролювала 21 % ринку. За трійкою лідерів йдуть такі виробники, як Геркулес (ТМ «Геркулес», «Добрыня», «Глечик», «Утречко»), Західна молочна група (ТМ «Optimal», «Гурманіка», «Молочна родина»), Лакталіс-Україна (Lactalis Group) (ТМ «Фанні», «President»), ТОВ «Люстдорф» (ТМ «На здоров'є», «Селянське», «Бурёнка», «Тотоша»), Рейнфорд (ТМ «Щодня»), Галичина (ТМ «Галичина», «Молочар», «Чабани»), комбінат Придніпровський (ТМ «Злагода»), група Danone (ТМ «Activia», «Actimel») [4].

Аналізуючи тенденції концентрації та інтеграції на українському молочному ринку необхідно відмітити, що найбільш інтенсивно процеси злиття та поглинання мали місце протягом 2006-2008 рр. Це обумовлено швидким зростанням ринку, інвестиційною привабливістю, доступністю дешевого капіталу для поглинань, наявністю вільних коштів, доступністю кредитних ресурсів, високим попитом серед інвесторів. Експерти відзначають, що щорічно з 2001 по 2011 рік місткість вітчизняного ринку продукції з незбираного молока збільшувалася в середньому на 11 %. Найбільш високі темпи приросту внутрішнього споживання були характерні для йогуртів (23 % в рік) та сирних виробів (27 % в рік).

За останні 15 років у світі відбулися суттєві зміни в молочному скотарстві. Технологічний процес і корпоратизація спричинили прискорення скорочення чисельності дрібних ферм і ріст великих підприємств з виробництва молока. Більшість ферм поступово перетворилися у спеціалізовані молочні господарства, що виробляють усе більшу кількість молока в національних масштабах. За прогнозами Міжнародної молочної федерації в найближчі 10 років у світі буде продовжуватись процес укрупнення ферм. Значна частка молокопродуктів у світі споживається у вигляді сиру, масла, сухого молока. Виробництво сиру у світі становить 17,8 млн. тонн на рік, у т. ч. ЄС – 7,5 млн. тонн, або 42 % світового виробництва.

В світі можна відмітити певні тенденції щодо споживання молочних продуктів, зокрема:

- зниження споживання питного молока, що зумовлено зміною асортименту та його розширенням у молокопереробній галузі в готовому до вживання вигляді;
- відчутно знижується споживання масла, його замінює рослинне;
- найважливішим молочним продуктом нині є сир. На його переробку використовується близько 40 % молока, найближчим часом цей показник ще зросте.

Україна посідає 15-16-те місце серед країн світу з виробництва молочних продуктів. До світового підсумку Україна виробляє 1,4 % масла, 1,1% – сиру і 3,4 % сухого молока. Світове виробництво молока має стійку тенденцію до зростання: за останні 10 років зросло майже на 9 відсотків, що відповідно відкриває гарні перспективи для української молокопереробної галузі, ціни на продукцію є нижчими за світові, що позитивно впливає на конкурентоспроможність України в даній галузі.

Висновки з даного дослідження. Україна має ідеальні кліматичні умови для створення потужної молочної галузі. Розвиток ринку молочної продукції залежить від обсягів виробництва молока та стану галузі. Український ринок молочної продукції за умов ефективного використання природних ресурсів, удосконалення організаційно-економічного механізму його функціонування, має реальні можливості стати достатньо прибутковим бізнесом і потужним експортером українських молокопродуктів на ринки європейських та інших країн світу. Важливим питанням в Україні залишається право ввезення нашої продукції в країни Євросоюзу. Необхідним також є державна підтримка розвитку молочного скотарства та виробників молока, перехід взаємовідносин із виробниками молока на якісно новий рівень, створення та обладнання в населених пунктах молокоприймальних пунктів, поліпшення системи взаєморозрахунків. У перспективі Україна може очікувати на збільшення експорту молока й молокопродуктів за умови поліпшення їхньої якості та виконання санітарних вимог країн-імпортерів. .

Список використаних джерел

1. Про затвердження галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 10.12.2007 р. №886/128. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
2. Белінська Н. С. Економічна ефективність підприємницької діяльності молокопереробних підприємств та шляхи її підвищення. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2005. – 280 с.
3. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Молочные братья. Обзор украинского рынка молока. Исследования компании PR-Service. RUSSIAN FOOD&DRINKS MARKET MAGAZINE [Електронний ресурс]: Режим доступу:
<http://www.foodmarket.spb.ru/archive.php?year=2010&article=1343§ion=4>.
5. Моніторинг розвитку ринку молока та молочних продуктів України / Спілка молочних підприємств України. За ред. Бутенко М.І. – V випуск. – К., 2010. – 100 с.
6. Що вплинуло на український молочний ринок в 2011 році. // MilkUa.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milkua.info>.
7. Экспорт и импорт украинской молочной продукции в 2009 году // МОЛОКО-Іванова Л.С. Стан та розвиток ринку молока і молокопродуктів після вступу України до СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=137>.